

Thổ Nhĩ Kỳ - Lịch sử, Văn hóa và Phong tục

Nguyễn Quý Đại

1

Lịch sử và địa lý tóm lược

Cộng Hoà Thổ Nhĩ Kỳ là quốc gia có nền văn hoá lâu đời, từng là đế quốc qua nhiều triều đại. Đầu thế kỷ 11 người Thổ bắt đầu mở rộng bờ cõi về phía tây tới Armenia và Tiểu Á.

Năm 1299 Osman I (1259 †1326), thành lập triều đại Ottoman. Đến thời Mehmet II ngày 29.5.1453 chiếm Konstantinople từ đó đế quốc Byzantine bị xoá tên và đánh chiếm các quốc gia Serben(1459) Griechenland(1461) Bosnien và Albanien (1479), Syrien, Palästina, Ägypten và Bắc phi các năm (1516/1517) Bagdad (1522) và Ungarn. Người Thổ Seljuk đã thiết lập địa vị chắc chắn tại Tiểu Á cuối cùng đã trở thành vương quốc Ottoman

Thế kỷ 16 và 17, đế quốc Ottoman có lực lượng hải quân hùng hậu thống trị các khu vực rộng lớn trên biển Đại Trung Hải, Biển Đen, Biển Đỏ, Vịnh Ba Tư và Ấn Độ Dương. chiếm cả Anatolia Bắc Phi, Trung Đông, Đông nam và Đông Âu... Trong ý định Hồi Giáo hóa Âu Châu, đế quốc Ottoman đã nhiều lần tấn công vào Trung Âu. Năm 1529, đế quốc Ottoman vây thành Vienna của nước Áo và năm 1683 lại tấn công lần nữa vào thành phố Habsburgs của nước này nhưng bị đánh bại và phải triệt thoái. Đế quốc Ottoman bị suy yếu mất dần các „thuộc địa“. Năm 1773 Nga chiếm Bulgarien, Mohammed Ali đòi độc lập cho Ai Cập, năm 1827 Hy Lạp được tự do....Dưới thời Abd ül- Medschid I (1839-1861) được sự hỗ trợ của

Anh-Pháp cuộc chiến Krimkrieg (1853-1856) chống lại Nga. Cuộc chiến 2 năm (1877/78 Nga chiến thắng phải ký hiệp ước 1878 tại Berlin Thổ trả „độc lập“ cho Rumanien, Serben, Montenegro, Anh chiếm đảo Zypern, Pháp chiếm Tunesien(1881) Anh chiếm Ägypten(1882)....

Thế chiến I (1914-1918) Đế quốc Thổ kiểm soát phần lớn vùng Trung Đông, và theo phe Đức, Đế quốc Áo-Hung. Ngược lại Anh- Pháp liên minh với Nga để chống Đức và Thổ. Ngày 16.4.1917 quân đội Mỹ tham chiến với quân Anh- Pháp-Nga đánh bại liên quân Đức, phe này thua trận. Các dân tộc vùng Trung Đông theo liên quân Anh-Pháp-Mỹ-Nga nổi lên giành độc lập. Hy Lạp chiếm Izmir, một phần đất của Thổ bị phe chiến thắng chiếm đóng. Năm 1919 nhờ Mustafa Kemal Atatuerk (1881-†1938) người hùng thời đại đứng lên giành độc lập. Kemal được Quốc Hội trao tên tôn kính Atatürk (nghĩa "Cha của người Thổ") là Tổng thống đầu tiên của Cộng hoà Thổ. Kemal cải cách sâu rộng phát triển phục hưng đất nước và loại bỏ những chính sách từ thời Ottoman. Bãi bỏ luật đa thê, ban hành quyền bình đẳng cho phụ nữ và cấm nhiều biểu hiện Hồi Giáo công khai như đeo khăn che mặt tại công sở và trường học....

Hiệp ước ký ngày 24 Juli 1923 tại Lauranne quốc gia Thổ Nhĩ Kỳ được thế giới công nhận. Thổ Nhĩ Kỳ thành lập Cộng Hoà Thổ Nhĩ Kỳ (29/10/1923), chấm dứt sự tồn tại hơn 600 năm của đế chế Ottoman Năm 1939 Kemal qua đời Ismet İnönü thay thế , Thế chiến II Thổ trung lập thời kỳ chiến tranh lạnh Thổ thi hành

chính sách thân Mỹ, được Mỹ viện trợ kinh tế cũng như quân sự. Thổ tham gia vào cuộc chiến tranh Triều Tiên (1950-1953) và gia nhập Liên hiệp quốc UN năm 1945 và khối Hiệp ước Bắc Đại Tây Dương-NATO năm 1952. Năm 1964 trở thành thành viên dự khuyết của Cộng đồng Châu Âu. Thổ Nhĩ Kỳ là nước ảnh hưởng Tây phương cởi mở và tân tiến, không gò bó như các quốc gia Hồi giáo khác của khối Ả Rập.

Thổ Nhĩ Kỳ nằm ở phía Đông Địa Trung Hải, với diện tích trải dài trên cả 2 châu lục Âu và Á. Diện tích 783.562 km². Biên giới dài 9.850 km, (bờ biển dài 7.200 km và biên giới với các quốc gia lân cận 2.648 km) phần lớn lãnh thổ nằm về phía châu Á. Bắc giáp Hắc Hải, Đông Bắc giáp Armenia(268 km), Georgien(252 km), Đông giáp Iran(499 km) Nam giáp Iraq(352 km) và Syria, (352 km) Tây Nam giáp Địa Trung Hải, Tây Bắc giáp Hy Lạp(206 km) và Bulgaria (240 km), Bán đảo Anatolia (Anadolu) gồm một cao nguyên có độ cao với những đồng bằng hẹp ven biển, nằm giữa Köroğlu và dãy núi Đông Biển Đen ở hướng bắc và dãy núi Taurus (Toros Dağları) ở phía nam trải dài thành một vòng cung 1000km có nhiều núi đỉnh cao trên 3.000-3.700 m. Có 6 dãy núi cao nhưng đỉnh núi Ararat cao nhất Thổ Nhĩ Kỳ 5.137 m, núi thấp nhất Erciyes(Erciyes Dağı) 3.891 m có núi lửa đã ngưng hoạt động. Có 9 con sông lớn như Euphrates(Firat) dài 2.781 km chia thành hai nhánh Kara Su & Murat, Sông Euphrates là nền tảng cho nền văn minh trồng trọt đầu tiên ở Sumer chảy qua Syrien, Irak. Sông Tigris dài 1.900 km Kizilirmak dài 1.355 km. Có 6 Hồ lớn nhất

là hồ Van Gölü rộng 3.713 km² nhỏ nhất Iznik Gölü 198km² và 7 hải đảo, đảo lớn nhất Gökceada có diện tích 279 km² đảo nhỏ Avsar 21 km².

Thổ Nhĩ Kỳ cũng là nơi phải chịu nhiều trận động đất mạnh. Bospho và Dardanelles nằm trên đường nứt chạy xuyên Thổ Nhĩ Kỳ, dẫn tới việc thành tạo Biển Đen, nhiều trận động đất xảy ra dọc đường đứt gãy thiệt hại. Năm 1999 hai trận động đất mạnh làm rung chuyển miền Tây bắc nước này, làm chết 18.000 người và hư hại nặng.

Khí hậu ôn đới, mùa hè khô, nóng. Mùa đông vùng cao nguyên lạnh ẩm ướt. Nhiệt độ trung bình 20°C. Dân số 74,9 triệu người mật độ trung bình 90/km², 70% là người Thổ; 20% người Kurden và 10% các dân tộc khác, 99% theo đạo Hồi (Muslime) theo phái truyền thống Sunniten (ahl as-sunna (السنة أهل),) Theo tài liệu có tất cả 2.562 nhà thờ Hồi Giáo lớn (Moscheen) 215 Nhà thờ Hồi giáo nhỏ (Kleinmoscheen/Mescit).

Trước đây các chính quyền Thổ thường thi hành chính sách độc tài, độc đảng. Năm 1982 Thổ ban hành hiến pháp mới hình thành thể chế chính trị dân chủ đại nghị, tôn trọng các quyền con người, có cơ quan tư pháp độc lập, Tổng thống, Thủ tướng, Quốc hội và Hội đồng Toà án tối cao cùng chia sẻ quyền lực điều hành đất nước.. Thủ đô mới là Ankara, tên trước đây là Angora là trung tâm của Cao nguyên Anatolia ở miền Trung Tây Thổ Nhĩ Kỳ diện tích 2516.00 km² ; 4.104.387 dân số (2009). Nơi đây có các thắng cảnh như Bảo tàng Anitkabir, Bảo tàng Dân tộc Học, Bảo tàng Hội họa và Điêu khắc...

Thủ đô cũ Istanbul hơn 3000 năm văn hóa nổi tiếng nằm bên Bosphorus có cảng tự nhiên gọi là Sừng Vàng? Istanbul từng là kinh đô của 3 đế quốc khác nhau là Đế quốc La Mã (330-395) Đế quốc Byzantine (395-1453) và Đế quốc Ottoman (1453-1923). Istanbul là thành phố đẹp và có nhiều đền thờ nhất trên thế giới với 450 ngôi đền lớn nhỏ, Istanbul được Unesco công nhận là di sản Thế giới. Đền thờ Sultan-Ahmed-Moschee/Sultanahmet Camii từ thời Sultan Ahmed đệ nhất (do kiến trúc sư Mehmet Aga, bắt đầu xây năm 1609 và hoàn thành năm 1616) toàn bộ các trang trí đẹp nổi lên màu xanh nên có tên Blaue Moschee, phòng cầu nguyện (Gebetsraum) lộng lẫy với 53 m chiều dài và 51 m chiều rộng, gần như vuông, những mái vòm có đường kính 22,2 m. Cao 43m bốn trụ cột đường kính lớn 5m. Tất cả có 260 cửa sổ chiếu sáng qua cửa kính màu thay đổi từ thứ thế kỷ thứ 17. Đức giáo Hoàng Benedict XVI ngày 30.11.2006 đã viếng thăm và cầu nguyện. Tổng thống Obama ngày 5.04.2009 cũng đến thăm nơi này. Istanbul có diện tích 1538,77 km², với hơn 12,8 triệu dân. Có 2 chiếc cầu Bosphorus (1973) dài 1074 m và cầu Fatik Sultan-Mehmet dài 1090 m, hai cầu này nối liền 2 châu lục: châu Âu và châu Á, được chia làm 3 khu chính. Phần nằm trong khu vực châu Âu lấy ranh giới từ Kim Giáp và được chia làm hai thành phố. Eo Kim Giáp là eo biển nhỏ trông giống như chiếc sừng(Gold Horn), mỗi khi mặt trời mọc hay lặn, eo biển tràn ngập một màu vàng rực rỡ nên gọi là Kim Giáp. Về lưu thông có sân bay quốc tế Ataturk, hai trạm xe bus lớn (Busbahnhöfen) mỗi ngày hơn 15.000 chuyến xe bus di chuyển trong thành phố, hai nhà ga (Bahnhöfen) hai cảng (Hafen) và hệ thống đường xe (Autobahnnetz), tàu điện chạy dưới lòng đất (U Bahn) tối tân.

Istanbul có 4.350 trường học và 2.991.320 học sinh. Trường Đại học nổi tiếng lâu đời (Universitesi/Universität Istanbul) được thành lập năm 1453 đến năm 1933 thay đổi theo hệ thống mới, gồm có 16 khoa (Fakultäten) hơn 70.000 Sinh viên và 6.000 khoa học gia, giáo sư và nhân viên, Năm 2010 Istanbul được công nhận Thủ đô văn hoá của Âu Châu (Kulturhauptstadt Europas)